

Naturalistický omyl jako argumentační faul

Jan Pokluda

Psychologický ústav FFMU, Brno

info@psychologon.cz

Když Adolf Hitler kdysi pronesl slavnou větu: „Příroda je krutá, proto i já jsem krutý,“ dopustil se myšlenkového omylu, se kterým se běžně můžeme setkat i v dnešní době. Proč je chybou vyvozovat, co je správné či špatné podle toho, zda se dané chování objevuje v živočišné říši?

Adolf Hitler committed a fault when he said his famous sentence: „Nature is cruel therefore I am entitled to be cruel too“ and we can also see this in these days. Why is it a mistake to deduce what is correct or wrong according to appearance of the behaviour in animal kingdom.

Klíčová slova: naturalistický omyl, komparativní psychologie, sebeuvědomění

Key words: naturalistic fallacy, comparative psychology, self-awareness

Naturalistický omyl či naturalistický chybný závěr byl popsán G. E. Moorem již v roce 1903 a bývá obvykle rozebírán a diskutován v souvislosti s etikou či filosofií, ale má k němu co říci i komparativní psychologie. Naturalistický omyl spočívá ve vyvozování normativních závěrů z čistě deskriptivních premis. Jednodušeji řečeno se jedná o postoj, který na základě toho, že něco existuje v rámci přírody či společnosti, vyvozuje, zda je takovýto jev morální či nikoliv (Uhl, 2008, [Katedra filosofie MU](#)).

Naturalistický omyl mezi námi

Příklad naturalistického omylu par excellence se objevil v článku historika Martina Nodla – Věčný boj proti monogamii (Lidové noviny 20. srpna 2005). V odstavci

pojmenovaném -Vědci proti monogamii stojí: „Podle dnešních přírodovědců ve zvířecí říši převažují promiskuitní způsoby chování. Lidská monogamie má tedy nikoli biologické, nýbrž kulturní, či spíše sociokulturní příčiny.“ Autor dále pokračuje úvahou, že pouze 6 % savců je monogamních a že manželství je z biologického hlediska nesmysl a mělo by se zrušit. (Nodl, 2005; Vácha, 2012).

Řada úvah podobného typu se také objevuje například v souvislosti s dokumentárním filmem Putování tučňáků, který zachycuje život tučňáků císařských (*Aptenodytes forsteri*). Ve filmu jsou zachyceny také námluvy a péče o vejce. Tento druh je sériově monogamní a o vejce se 64 dnů stará samec, který ho po celou dobu drží na svých nohou (*Tučňák císařský, 2014*). Na filmu samotném by nebylo nic zvláštního, ovšem překvapivé je, kolik lidí o snímku tvrdí, že je pro nás skvělým vzorem pro věrný monogamní vztah a péči o děti. K takovému typu úvah mohou mít sklony kupříkladu někteří pravověrní věřící. Při zadání hesla „march of the penguins“ a „christian“ do googlu se objeví téměř 700 000 odkazů. V článkách se dozvíme, že film podporuje tradiční hodnoty jako je monogamie, obětování se a péči o potomky, že je silným důkazem pro inteligentní design, či dokonce, že v něm lze spatřovat odsouzení sňatků gayů. (Miller, 2005, Gold, 2005). V těchto článkách už se mimochodem nedozvíme, že monogamie u tohoto druhu je pouze sériová a tedy, že ona partnerská „věrnost“ tučňákům obvykle nevydrží déle než jednu sezónu (Vácha, 2012).

Pokud zůstaneme u argumentace zdravým selským rozumem, můžeme se sami sebe ptát: „Proč bych si měl brát jako příklad pro svou morálku a partnerskou strategii zrovna tučňáka královského (Vácha, 2012)?“ Jako další protiargument k tomuto chybnému vyvozování morálky od zvířat nám může posloužit brouk *Tegrodera aloga*. Tento puchýřník produkuje jed zvaný cantharidin, kterým pokrývá svá vajíčka, a tak od nich odrazuje mravence a další predátory. Sameček se dvoří samičce tím způsobem, že jí vloží tykadla do drážek na její hlavě. Samička tak získá informaci o množství cantharidinu v hemolymfě samečka a podle jeho množství je poté svolná ke kopulaci. Pokud sameček nemá cantharidinu dostatek, samička odchází a ke kopulaci nedochází. U některých samečků se ovšem vyvinula jiná strategie. Místo těchto námluv se samičky zmocní a proběhne násilná kopulace (Preston-Mafham, 1993; Vácha, 2012). Asi není třeba dodávat, že jen málokoho by napadlo použít tento poznatek jako obhajobu morálnosti znásilnění. Ovšem způsob uvažování by to byl naprosto stejný jako v předchozích případech.

Pokud se na celou problematiku podíváme prizmatem komparativní psychologie, zjistíme, že hledání morálních premis v živočišné říši je nesmyslné především proto, že na subhumánní rovině podle dnešních poznatků nenalezneme etiku, empatii ale především volní rozhodování v lidském slova smyslu. Někdy sice můžeme mít tendenci u živočichů tyto atributy spatřovat, nicméně se jedná pouze o projekce prvků lidské psychiky do živočišné říše. Živočichové na rozdíl od člověka nemohou provést disociaci já od já, a tudíž nemají schopnost sebeuvědomování (Vašina, 2010). Už Karl Raimund Popper uvedl, že kohout nedokáže oddělit své já od svých očekávání a od svých teorií, tedy že neumí své teorie kritizovat. Člověk naproti tomu díky řeči může určitou větu vidět mimo sebe a zeptat se: Je tato věta správná? Je pravdivá? (Lorenz & Popper, 1997).

S mnohem propracovanější teorií sebeuvědomění přichází Dennett (2004), který uvádí existenci šesti stupňů intensionality. Nultým stupněm intensionality disponují rostliny, které jsou, ale neví, že jsou. První stupeň je chápán jako sebereflexe – vím, že jsem. Na úrovni tohoto stupně jsou několikaměsíční děti. Druhý stupeň už říká – vím, že jsem a vím, že jsi ty. Třetí stupeň – vím, že ty víš, že já vím – umožňuje jeho majiteli manipulovat myslí druhého. Toto je podle Dennetta nejvyšší stupeň, kterého mohou dosáhnout pouze někteří primáti. Pouze člověk se může dostat na čtvrtý stupeň – já vím, že ty víš, že já vím, že ty víš. Nicméně nejvyšší stupeň, na který člověk dosáhne je šestý. Žádnou kočku nenapadne, že by myš mohla trpět, není schopná se na svět podívat pohledem té myši. V tomto smyslu zvířata nemůžou být zlá ani dobrá (Vácha, 2011).

K tomu aby nějaká entita mohla být považována za dobrou či zlou, by musela být schopna dobré od zlého vůbec odlišit. V této souvislosti by také musela disponovat schopností volit mezi dobrým a zlým chováním a mít možnost komunikovat pravdivě nebo lhát. Nicméně i toto je subhumánní rovině cizí. Konrád Lorenz, Karl R. Popper i Karl von Frisch se shodují, že například pro včely problém pravdy neexistuje a ve své komunikaci lhát nedovedou. Pouze lidská řeč používá věty, které mohou být pravdivé nebo nepravdivé. Pro Poppera je právě lidská řeč umožňující kritiku tím, co odlišuje zvířecí vědomí od lidského. Na pomoc si bere teorii Karla Bühlera, který odlišuje 3 úrovně funkce řeči. Nejnižší je úroveň vyjadřovací či expresivní zahrnující tendenci všeho živého – vyjadřovat se. Dokonce i vepř, který chrochtá, vyjadřuje svůj vnitřní stav, což lze do určité míry chápat jako řeč. Druhou úrovní je funkce

spouštěcí nebo komunikační. Díky této funkci můžu oprávněně během přednášení očekávat, že má řeč u posluchačů něco vyvolává a že je podněcuje k reakci na to, co říkám. Tuto úroveň nalezneme opět u člověka i u zvířat. U zvířat se jedná především o varovné zvuky či varovná znamení, ale také vábící zvuky, kterými komunikace proudí k druhému jedinci. Ovšem existuje ještě třetí funkce řeči – funkce zobrazovací. Tuto funkci už ve zvířecí říši nenalezneme. Jedná se o typicky lidskou složku, pomocí které můžeme například popisovat věci, které se odehrály před 1000 lety, nebo které se ještě nestaly, rovněž díky ní lze popsat abstraktní věci jako třeba v matematice. Není už omezena pouze na varovné a vábící zvuky, které slouží přítomné chvíli, a svou formulací není vázána na moment mluvení. Právě díky této třetí funkci jsme schopni vytvářet teorie a zároveň je kritizovat. Také je to ta složka řeči, která člověku umožňuje lhát takovým způsobem, jakým to zvířata nedovedou, tedy říkat věci pravdivé i nepravdivé. Také sem patří schopnost mýlit se a s ním související problém hledání pravdy, jakožto problém výlučně lidský (Lorenz & Popper, 1997).

Na chování v živočišné říši je tedy vhodné nazírat pouze deskriptivně nikoliv normativně. Inspirovat se v tomto směru je možno od Davida Huma, který odlišil *jest* od *mělo by být*. Tedy, pokud nějaké chování v přírodě existuje, tak není dobré ani není špatné, ale pouze je (Vácha, 2012).

Výše uvedený text byl inspirován a z velké části čerpá z přednášky [Marka Váchy](#) – absolventa teologie, molekulární biologie a genetiky, katolického kněze a přednosty Ústavu etiky na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v jedné osobě. Přednáška zazněla v rámci přednáškového cyklu Biologické čtvrtky na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity a její záznam je dostupný online [zde](#) i s následnou [diskusí](#).

Zdroje:

Dennett, D. (2004). *Druhy myslí*. Praha: Academia.

Gold, J. Does March of the Penguins Support Intelligent Design Theory? In: *Christian Today: Entertainment*. [cit. 2015-01-09]. Retrieved from: <http://www.christiantoday.com/article/does.march.of.the.penguins.support.intelligent.design.theory/4018.htm>

Katedra filosofie MU. *Etický naturalismus*. [cit. 2015-01-09]. Retrieved from: <http://www.phil.muni.cz/fil/etika/texty/naturalismus.html>

Lorenz, K., & Popper K. R. (1997). *Budoucnost je otevřená*. Praha: Vyšehrad.

Miller, J. March of the Conservatives: Penguin Film as Political Fodder. In: *New York Times: Science*. [cit. 2015-01-09]. Retrieved from: http://www.nytimes.com/2005/09/13/science/13peng.html?_r=1&

Nodl, M. (2005). Věčný boj proti manželství. *Lidové noviny*, 18(195), 5.

Preston-Mafham, R., & Preston-Mafham, K. (1993). *The Encyclopedia of Land Invertebrate Behaviour*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Tučňák císařský (2014). *Wikipedie: Otevřená encyklopedie*. [cit. 2015-01-09] Retrieved from http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Tu%C4%8D%C5%88%C3%A1k_c%C3%ADsa%C5%99sk%C3%BD&oldid=11840787

Uhl, A. (2008). *Jak maskovat etické otázky ve výzkumu závislostí: Jestliže je myšlení příjemné, pak ještě nezačalo*. Praha: Úřad vlády České republiky.

Vácha, M. (2012). Naturalistický chybný závěr. In: *Youtube*. [vid. 2015-01-09]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=OZ7W9xcee6k>

Vácha, M. (2013). Naturalistický chybný závěr. [cit. 2015-01-09]. Retrieved from: <http://slideplayer.cz/slide/2029563/>

Vašina, L. (2010). *Komparativní psychologie*. Grada: Praha.

Zdroj obrázku:

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mistake.svg>

